

BOGDAN WALCZAK

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim

Witold Mańczak, *Polski słownik etymologiczny*. Polska Akademia Umiejętności, Kraków 2017, ss. 258

Autor, najwybitniejszy polski indoeuropeista i teoretyk języka ostatnich dziesięcioleci, najbardziej znany w skali światowej polski językoznawca, tak zaczyna *Przedmowę* (s. V-XIV) do swojego słownika:

„Są dwa pełne słowniki etymologiczne języka polskiego (słownik Aleksandra Brücknera z r. 1927 i słownik Wiesława Borysia z r. 2005) oraz dwa słowniki nieukończone (słownik Franciszka Sławskiego i słownik Andrzeja Bańkowskiego). Celem niniejszego słownika bynajmniej nie jest zastąpienie wymienionych słowników, ale tylko jak najzwięźlejsze przedstawienie wyników dotychczasowych badań nad etymologią wyrazów polskich oraz dodanie do nich sprostowań i uzupełnień.

Dobór haseł przejąłem ze słownika Borysia, z tym, że niektóre hasła pominąłem, a inne dodałem. Haseł w słowniku Borysia jest 4600, a w niniejszym słowniku jest ich nieco więcej” (s. V).

Uzupełnienia to przede wszystkim wyrazy (a jest ich, zdaniem autora, w każdym polskim tekście ponad 60% (Mańczak 2012)), w których zaszedł nieregularny rozwój fonetyczny spowodowany frekwencją. W. Mańczak dalej w *Przedmowie* (s. V-VII) przytacza sześć argumentów przemawiających za zasadnością koncepcji, której jest twórcą czy odkrywcą. Recenzując nowe polskie słowniki etymologiczne, Andrzeja Bańkowskiego i Wiesława Borysia (Mańczak 2001; 2002; 2006; 2008; zob. też Mańczak 2010a; 2010b; 2011), ubolewał, że słowniki etymologiczne stosunkowo rzadko uciekają się do objaśnienia formy wyrazów nieregularnym rozwojem fonetycznym spowodowanym frekwencją. Wprawdzie konstatawał, że od słownika Sławskiego, który ani razu nie wspominał o teorii nieregularnego rozwoju fonetycznego spowodowanego frekwencją („Pewnego razu zapytałem Sławskiego, czemu w swym słowniku etymologicznym nigdy nie wspomina o mojej teorii nieregularnego rozwoju fonetycznego spowodowanego frekwencją. Odpowiedział mi, że gdybym miał rację, to już dawno by na to ktoś wpadł, a skoro przede mną nikt na to nie wpadł, to z tego wniosek, że nie mam racji. Nie sądzę, żeby Sławski miał odwagę to napisać” (s. X)), do słownika W. Borysia można zaobserwować pewien postęp (słownik W. Borysia ma według W. Mańczaka jeszcze tę zaletę, że nie ma w nim żadnej wzmianki o teorii laryngalnej, uważanej przez W. Mańczaka za błędną), ale wciąż jeszcze jest to postęp dalece niewystarczający.

I dlatego – głównie dlatego – Witold Mańczak zdecydował się napisać słownik etymologiczny, który, rzecz jasna, nie pomija ani jednego wyrazu, który da się objaśnić teorią nieregularnego rozwoju fonetycznego spowodowanego frekwencją. Dla ilustracji tej tezy wystarczy stwierdzić, że na literę *A* jest w słowniku 17 haseł, z których aż 11, czyli wszystkie rodzime, objaśniono właśnie nieregularnym rozwojem spowodowanym częstością użycia. Objasnienia wyrazów autosemantycznych, obcego pochodzenia (*ajent* – dawną wymową łaciny, *akt* ‘obraz, rzeźba lub fotografia przedstawiająca nagą postać’ – z niemieckiego **das Nackt* (*ein Nackt* → *ein Akt*), *akurat* – z akcentem na ostatnią sylabę według bezpośredniego (bo ostateczne jest oczywiście łacińskie) źródła niemieckiego, *albatros* ← francuskie *albatros* ← portugalskie *albatroz* ← arabskie *al-ġaṭṭās* ‘orzeł morski’ skrzyżowane z łacińskim *albus* ‘biały’, itd.), nie nasuwają żadnych uwag krytycznych.

Oczywiście słownik Witolda Mańczaka ze wszech miar zasługuje na solidną recenzję pióra specjalisty-etymologa.

Bibliografia

- Mańczak W., 2001, *Nieregularny rozwój fonetyczny spowodowany frekwencją w słowniku Bańkowskiego*, „Prace Językoznawcze” (Uniwersytetu Śląskiego) 26, s. 153–158.
- Mańczak W., 2002, *Nieregularny rozwój fonetyczny spowodowany frekwencją w II tomie słownika Bańkowskiego*, „Slavia Occidentalis” 59, 2002, s. 51–56.
- Mańczak W., 2006, [Rec.] W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, „Język Polski” LXXXVI, s. 144–148.
- Mańczak W., 2008, [Rec.] W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, „Slavia Occidentalis” 65, s. 147–152.
- Mańczak W., 2010a, *Jak można ulepszyć słowniki etymologiczne*, „Poradnik Językowy”, zesz. 7, s. 27–37.
- Mańczak W., 2010b, *Nieregularny rozwój fonetyczny spowodowany frekwencją a etymologia słowiańska*, w: *W stulecie Rocznika Sławistycznego*, red. M. Wojtyła-Świerzowska, Kraków, s. 17–24.
- Mańczak W., 2011, *Uwagi o słowiańskich słownikach etymologicznych*, „Rocznik Sławistyczny” LX, s. 91–100.
- Mańczak W., 2012, *Nieregularny rozwój fonetyczny spowodowany frekwencją zachodzi w tekstach w ponad 60% wyrazów*, „Slavia Occidentalis” 69, s. 179–184.